

TEN GELEIDE

Steph. Feremans
Wim van der Elst

PARK VAN LAKEN

We zijn verheugd in dit nummer als primeur een bijdrage te kunnen brengen van Mimi Debruyne over de ontstaansgeschiedenis van dit publieke park, eens te meer een initiatief van Leopold II. Ze is gebaseerd op een uitgebreid historisch onderzoek dat zij verrichtte in opdracht van Leefmilieu Brussel (het vroegere BIM-IBGE).

Nadat het park al in 1974 beschermd was geworden, werd het door de voortschrijdende erosie, in de hand gewerkt door een exponentieel toegenomen konijnenpopulatie, in 1985 noodzakelijk het deel dat bekend staat als de "Kattenbergen" af te sluiten voor het publiek. Er werden wel een aantal beschermende maatregelen genomen, maar een globale aanpak drong zich op. Een expertiserapport uit 1999 voorzag een termijn van 16 jaar aler het hele park opnieuw zou kunnen opengesteld worden. Dat vond men te lang, en in 2001 werd een plan voorgesteld met mogelijke oplossingen op kortere termijn. Dat viel echter niet in goede aarde bij de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, die onder meer het ontbreken van een gefundeerde historische studie betreurde. Er gebeurde de volgende jaren dan ook niet veel. In 2007 werd besloten tot een nieuwe all-round aanpak. In het kader daarvan werd beroep gedaan op mevrouw Debruyne, gespecialiseerd in monumentenzorg, die in de loop van 2008 het historisch gedeelte voor haar rekening nam. Wij hebben haar als LACA heel wat documentatie en oude postkaarten bezorgd, en worden daar speciaal voor bedankt. We hebben ook een deel van de studie kritisch nagelezen en correcties en opmerkingen geformuleerd, maar dat hoofdzakelijk over de voorgeschiedenis en de omgeving. Het deel over het park zelf is volledig gesteund op het opzoekingswerk van mevrouw Debruyne zelf, en ook de evaluatie en suggesties voor de toekomst.

De samenvatting van haar hand die we hier mogen brengen is het eerste volledig overzicht van de ontstaansgeschiedenis van het park, de inspiratiebronnen voor de aanleg, en de vele actoren die erbij betrokken waren.

BRUSSELSE WAFELS

We verleenden ook onze medewerking aan het gelijknamige boek, met de ondertitel "*Om te backen dicke wafelen*" naar een recept uit een oud kookboek, een initiatief van de Erfgoedcel Brussel van de VGC en de Academie voor de Streekgebonden Gastronomie uit Hasselt, in het raam van De Week van de Smaak. We worden er voor bedankt in het boek. Naast informatie over wafels in Laken, die erg in trek moeten geweest zijn in talrijke "guinguettes" en andere horecazaken, maar waar niet veel over

terug te vinden is, bezorgden we ook gegevens over de oudste Brusselse eetgelegenheden in de (verdwenen) Onze-Lieve-Vrouw-ter-Sneeuwwijk. Daar bestond een Wafelgang, genoemd naar een Pavillon des Gaufres of ook naar zijn eigenaar van Italiaanse afkomst Frascati, reeds in de XVIIIe eeuw, een Jardin d'Idalie die zijn naam gaf aan een straatje daar, en een herberg in de Potjensgang, ook in die buurt.

Het boek (uitgeverij Oogachtend, 125 p, 19 EUR) is te koop in de boekhandel. Inlichtingen op www.erfgoedbrussel.be of via erfgoedbrussel@vgc.be. Jammer genoeg kunnen de we geur van de kaft, die geparfumeerd is met vanille, hier niet weergeven...

EPITAAF

In Laca Tijdingen jaargang 19 nr. 4 (juni 2008) brachten we in Ten Geleide reeds een kort bericht over een kleine tentoonstelling in het Atelier Salu, gewijd aan het grafbeeld voor Paul Van Ostaijen van beeldhouwer Oscar Jespers dat tijdens de Expo 58 te zien was op de tentoonstelling "50 Jaar Moderne Kunst". Nu brengt het zesmaandelijks tijdschrift Epitaaf (jaargang 22 nummer 8, november 2008) het volledige verhaal over de lange weg die de plaatsing (en verplaatsing) van dat monument voorafging, en de latere lotgevallen, van de hand van Anne-Mie Havermans onder de titel "Luisterende engel brengt Paul Van Ostaijen op Expo 58"

SPECIAAL NUMMER BROUWERIJEN VAN LAKEN

U heeft onlangs dit speciaal nummer van Laca Tijdingen in uw bus gekregen. Het wordt stilaan een traditie onze leden – gratis – rond het jaareinde op dergelijke attentie te vergasten. Maar dit keer is het wel een primeur geworden: we hebben het nummer geheel in kleur laten drukken, om de vele afbeeldingen van publicitair materiaal, hoofdzakelijk uit de verzameling van Eric Christiaens, beter tot hun recht te laten komen. En met prachtig resultaat!

Wij hopen voor de meerkost die dit meebrengt op subsidies van de Stad Brussel en de Vlaamse Gemeenschapscommissie, die ons in het verleden al vaker gesteund hebben.

Wie nog één of meer bijkomende exemplaren wenst kan die aanschaffen tegen 5,00 EUR per stuk (zonder de eventuele verzendingskosten) bij Wim van der Elst (02. 268.72.16).

JAARBOEK ONS GRAAFSCHAP – CAMPAGNE DAUMERIE

Wij ontvingen het nieuwe jaarboek 33-34 van de Geschied- en Heemkundige Kring van het Graafschap Jette en Omgeving, die in 2011 zijn vijftigjarig bestaan zal vieren en daarmee onze eerbiedwaardige voorloper is.

Zoals het vorige bestrijkt het twee jaar: 2006-2007. Het brengt ditmaal een gevarieerd aanbod.

Ons gezamenlijk lid Pierre Van Nieuwenhuysen besluit zijn studie over de oude plaats- en waternamen van de Karreveldzone (3de deel), en heeft in het parochiearchief van Ganshoren een spookgeschiedenis teruggevonden, omstreeks 1938 opgetekend door de toenmalige onderpastoor Dox, maar die zich voor 1900 afspeelde in een hoeve in het gehucht "De drie moedwilligen" (naar een vaak voorkomend uithangbord van herbergen waarop een ezel staat afgebeeld die halsstarrig weigert te bewegen terwijl twee mannen al even halsstarrig aan zijn hoofdstel en zijn staart trekken). Overigens wordt weer het verschijnen in de nabije toekomst aangekondigd van het tweede deel van "Récits populaires du nord-ouest de Bruxelles" van dezelfde auteur. Iets om naar uit te kijken!

Robert Reunis brengt het verhaal van de kerk van de Redemptoristen "het Madeleintje" aan de Spiegel in Jette, vooral over het kerkgebouw en het meubilair ervan dat voor een deel nog afkomstig is uit het Magdalenaklooster in Brussel, dat afgebroken werd voor de aanleg van de Noord-Zuidverbinding, maar waarvan de kapel bewaard is gebleven.

René Robbrecht voltooit zijn reeks bijdragen over de industriële ontwikkeling te Brussel in de periode 1830-1850 met een overzicht van de voorge-meenten, waarbij ook Laken beknopt aan bod komt.

Maar het meest boeiende voor ons is ongetwijfeld het artikel van Martine Corbiau over de verdwenen campagne Daumerie. Wij hebben daar terloops naar verwezen in ons speciaal nummer van LACA Tijdingen over de aanleg van de Van Praetlaan (februari 2008) en er toen een afbeelding van gebracht. Wij kwamen destijds in contact met mevrouw Corbiau en bezorgden haar een digitale kopie hiervan. Zo wisten we dat zij bezig was met haar onderzoek, en niemand kan daar beter voor geplaatst zijn dan zij want ze is de achterkleindochter van Léon-Joseph Daumerie, een centrale figuur in het verhaal.

De familie Daumerie stamt uit Leuze en omgeving in Henegouwen. Een Augustin-Joseph Daumerie (1797-1864) had als jongste zoon César-Nicolas Daumerie (1825-1871). Die had twee meisjes en als jongste een zoon Léon Joseph Daumerie (1858-1949), die pas 13 jaar was toen zijn vader overleed. De oudste broer van zijn vader, Auguste Désiré Daumerie werd zijn voogd, en begon naarmate de erfenis te gelde gemaakt werd om te verdelen onder de drie kinderen, gronden aan te kopen in Heembeek, tussen Laken en Vilvoorde (Koningslo). Martine Corbiau schetst uitvoerig de ganse familiegeschiedenis tot op de dag van vandaag. Léon Joseph Daumerie werd advocaat in Brussel, en kon in 1895 zijn domein afronden met de verwerving van het kasteel van Beizegem op het Alsebergveld, na latere aankopen een 12 ha groot. Dat lag op Over-Heembeek maar werd door de grenswijziging van 1897 Laken. Het geraakte ook betrokken in de expansieplannen van Leopold II. De Van Praet-

laan kwam er naast te lopen en de toegang gaf er op uit. De laan die er parallel mee moest lopen, de huidige Vuurkruisenlaan, was toen al wel gepland maar de aanleg zou op zich laten wachten.

In de jaren 1930-1932 werd het domein gekocht door de Stad Brussel voor 6.300.000 BF en in 1934 werden de gebouwen die in de as van de Vuurkruisenlaan kwamen te liggen afgebroken. Voor Léon Joseph Daumerie was het een geliefkoosd buitenverblijf geweest, maar hij woonde aan de Kunstlaan 7 te Brussel.

Zijn oudste dochter Andrée Daumerie (1888-1971) huwde Charles de Francken (1885-1967). Hun jongste dochter, Christiane de Francken, huwde in 1948 Jean-Luc (John) Corbiau (1914-1978). Een jaar na hun huwelijk bouwden zij een grote witte villa "La Gazella", boven de Kersenhoek in Over-Heembeek, in het Hullegroodtbos (vermoedelijk een verbastering van Hullergem of Huldergem, een Germaans toponiem zoals Beizegem). Daar werden hun drie dochters geboren waarvan Martine Corbiau de jongste is. De familie woont er nog en er zijn daartoe enkele villa's bijgebouwd.

Maar, hoe uitgestrekt het ook is, het is maar een restant van het vroegere grondbezit. Het scholencomplex aan de Pagodenlaan kwam waar vroeger de vijvers van de campagne Daumerie lagen. De Versailleslaan werd er door getrokken tot aan de Kersenhoek. Een deel werd opgeofferd voor de aanleg van de sociale woonwijk Mariëndaal in 1956. De verlenging van de Versailleslaan in 1970 tot de Bruinstraat ging door een ander stuk en bracht een grote wijziging van het reliëf mee. Vermoedelijk gingen andere delen verloren door de aanleg van de ring en van het Militair Hospitaal, want het domein strekte zich uit tot in Koningslo, het huidige Tangebeekbos. Niet te verwonderen dat na de aanhechting van Heembeek bij Brussel in 1921 een straat in Neder-Heembeek Daumeriestraat werd genoemd, naar de toenmalige grootgrondbezitter.

Dank zij Martine Corbiau is een deel van de sluier die was neergedaald over gans deze geschiedenis, waar in Heembeek en Laken niemand meer het fijne van wist, terug opgelicht!

NIEUWJAARSWENSEN

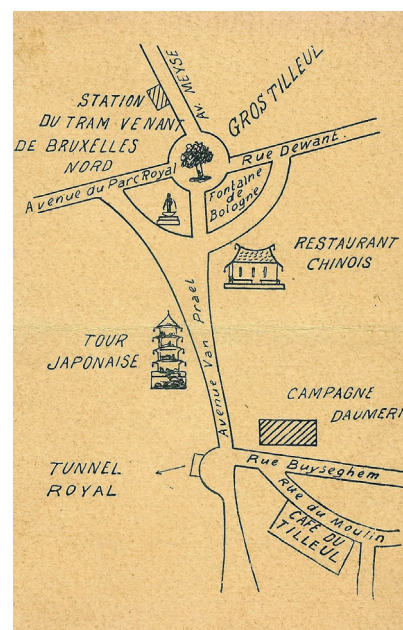
We houden eraan onze leden en lezers in dit laatste nummer van 2008 onze beste wensen voor het jaareinde en voor een hopelijk succesvol 2009 aan te bieden. We zijn verheugd dit te kunnen doen midden ons 20^e werkingsjaar, een jubileum dat ons fier stemt maar dat zonder Uw steun en belangstelling nooit haalbaar zou geweest zijn. De groeiende belangstelling voor erfgoed onder al zijn vormen stemt ons hoopvol voor de toekomst.

Château Van Beyseghem

Campagne Daumerie

Ik wil deze nacht in de straten verdwalen...

Steph. Feremans

"Het weer is omgeslagen. Achter regengordijnen in het Westen maakt de storm zich op voor het eerste bedrijf. Ik ruik de zee, Oostende, Le Havre, hoor het rumoer van een verre schipbreuk, denk aan nonkel Pol die ik nooit gekend heb omdat hij, lang voor ik werd geboren, in de Golf van Biskaje verdween. Met mijn khaki anorak en mijn kitbag moet ik er nu ook wel als een zeeman uitzien. Op de Paardenmarkt kruis ik een groepje oude heren, die blijkbaar van een feestje komen want ze lijken me behoorlijk geladen. Ze begroeten me welgezend en uitbundig: "ha, daar is de sailor." En ik die net aan nonkel Pol liep te denken, en aan de Comte de Smet de Naeyer, het schoolschip dat zijn eeuwigheid werd. Paulus de Wilde heette hij, een broer van mijn grootvader Wannes. Hij verdrong op zijn eerste reis, geen twintig jaar oud. Toen het schip uitvoer, zo vertelde mijn grootmoeder, zeiden de mensen die het vanop de kade kwamen uitwuiwen: "dat schip is slecht gebouwd, dat ziet ge; het is te smal navenant de hoogte van de masten." Of het nu dááaraan lag, of aan de hevigheid van de storm, zullen we nooit weten, maar het schip kapseisde, en nonkel Pol, die niet kon zwemmen, durfde niet in de golven springen en heeft daardoor de reddingsboot niet gehaald. Zijn naam staat op het monument aan de de Smet de Naeyerlaan in Brussel."

Tot daar een uittreksel van "In de tijd (Notities 1987-1993)" met illustraties door de auteur, Wannes Van De Velde, uitgegeven bij Paradox Pers te Antwerpen in 2000, pp. 70-71. Toen ik dat voor het eerst las woonde ik reeds in Laken, en sindsdien heb ik regelmatig uitgekeken naar dat monument of standbeeld. Tevergeefs. Naar aanleiding van Wannes' overlijden (10 november 2008) ben ik nu eindelijk aan de weet gekomen dat het bewuste beeld op het Jan Jacobsplein staat, onder het Justitiepaleis. Waarmee aangetoond is dat Wannes ook in het echte leven al eens in de straten durfde verdwalen, en wel minder symbolisch dan bedoeld in zijn beroemde liedje. Het weze hem vergeven, artiesten zijn geen historici, maar zieners. Het verhaal van de slechte bouw van het schip zou trouwens kloppen volgens een verslag in BDW van oktober 2006 dat van een 'doofpot-operatie' van het toenmalige ministerie van oorlog gewaagde. (<http://www.brusselnieuws.be/artikels/cultuur/doofpot-anno-1906-schipbreuk-belgische-marine>) Dat artikel leert ons tevens dat het niet veel scheelde of de naam van Paulus De Wilde werd helemaal niet vermeld omdat men eerst enkel de namen van de Brusselse zee-lieden wou beitelten. Na enige commotie in de pers werd dat idee verlaten, en werden alle 33 namen van de schipbreukelingen in steen vereeuwigd. Zowel Wannes als BDW zijn fout wanneer ze menen dat het de eerste reis van het schip betrof, het was in 1904 al naar Chili gevaren, en nadien nog duch-

tig verbouwd. Het is te laat nu, nu de zanger die een groep was ons verlaten heeft, om hem bijgaande foto onder de neus te schuiven. Wie weet is één van de geportretteerde cadetten zijn grootnonkel Pol en had hij die nog kunnen aanwijzen? Of staat die groep nu symbool voor één enkele grootnonkel?

Overigens had Graaf de Smet de Naeyer (1843-1913) wel wat met Laken te maken. Hij was van 1894 tot in 1896 minister van Financiën, van 1896 tot 1899 eerste minister en nam er van 1899 tot in 1907 ook Openbare Werken bij. Het is vooral in die hoedanigheid dat hij Leopold II steunde bij diens plannen voor de urbanisatie van Laken en omgeving. Het was dan ook de koning die suggereerde de nieuw aan te leggen laan tussen Laken en Jette, een van de schakels in de door Victor Besme ontworpen ringlaan rond Brussel, naar hem te noemen. Dat moet rond 1905 gebeurd zijn, maar de laan zelf werd pas voltooid op het grondgebied van Laken in 1909 en op dat van Jette in 1910.

La Buydens

125 cc.

**Overgenomen uit "Classic Motorbikes Belgium"
Bewerkt door P. Debecker**

Dat koning Albert in jongere jaren en burgemeester Freddy Thielemans nu nog motorfanaten waren of zijn, en een speciale band met Laken hebben, is alom geweten. Maar dat er hier ook moto's gefabriceerd of tenminste geassembleerd werden is minder bekend.

Zo is er een Charles Buydens geweest die een garage had in de Leopold I-straat 147. Hij moet "gebeten door de microbe" geweest zijn, en won in 1950 de 24 uur van Schaarbeek met een moto 125 cc van eigen fabricaat. In 1951 begon hij zijn ambachtelijk vervaardigde moto's ook te verkopen. We vonden over hem een kort stukje in het tijdschrift "Moto Magazine" van 9 augustus 1952 waarvan we u mee willen laten genieten. De zwaardere moto van 175 cc die erin aangekondigd wordt is er inderdaad gekomen, want we vonden er een afbeelding uit 1954 van. Overigens mogen we ons niet vergalopperen wat de omvang van zijn productie betreft: specialisten schatten dat er hoop en al een 100 machines door hem gebouwd werden...

Er zouden nog minstens twee andere constructeurs (?) in Laken actief zijn geweest. Als we er meer over vinden zullen we u dat niet onthouden!

Wie interesse heeft voor oude moto's kan een bericht sturen naar cmb@bikerider.com. Hij zal er zeker welkom zijn.

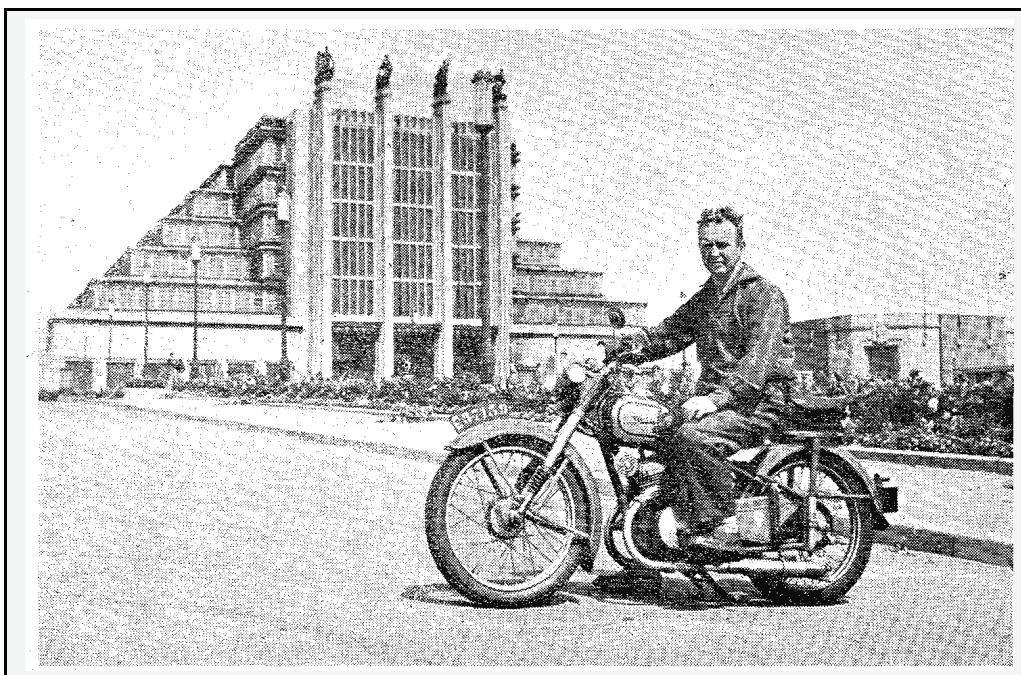
"Zoals eerder beloofd, zullen we het nu hebben over motoren met een kleine cilinderinhoud.

De 125 cc van Buydens is daar een mooi voorbeeld van.

Wenst u referenties? Het is de eerste 125 cc die zonder strafpunten het regelmatigheidscriterium Liège-Monaco-Liège beëindigd heeft.

Twee maal 1.200 kilometer met een gemiddelde snelheid van vijftig km/uur. Is dat het bespreken niet waard ?

Na afspraak met de sympathieke constructeur uit Laken zijn we op een mooie dag van de maand juni deze motor gaan testen voor de lezers van Moto Magazine.

Een paar details :

Deze 125 cc wordt volledig in België gemonteerd.

De motorblok is een Franse tweetakt Ydral 125 cc met vier snelheden.

Met de maten 54 x 54, ontwikkelt deze « vierkant » motor 5 PK aan 4.000 tpm, met een maximum draaisnelheid van 5.000 tpm, waarmee bij solo rijden een maximumsnelheid van iets boven de 80 km/uur kan gehaald worden. De versnellingsbak met vier versnellingen zorgt ten alle tijde voor een optimaal rendement.

De ruime afmetingen van de wielnaven, vooraan en achteraan, ook van het merk Ydral, geven een stoere indruk, wat in de praktijk blijkt te kloppen. Elk detail van de machine is typisch voor de constructeur : telescopische voorvork, stevige frame, schuifophanging achteraan. Negen centimeter slag op de voorvork en vijf achteraan zorgen voor voldoende comfort bij het solo of duo rijden.

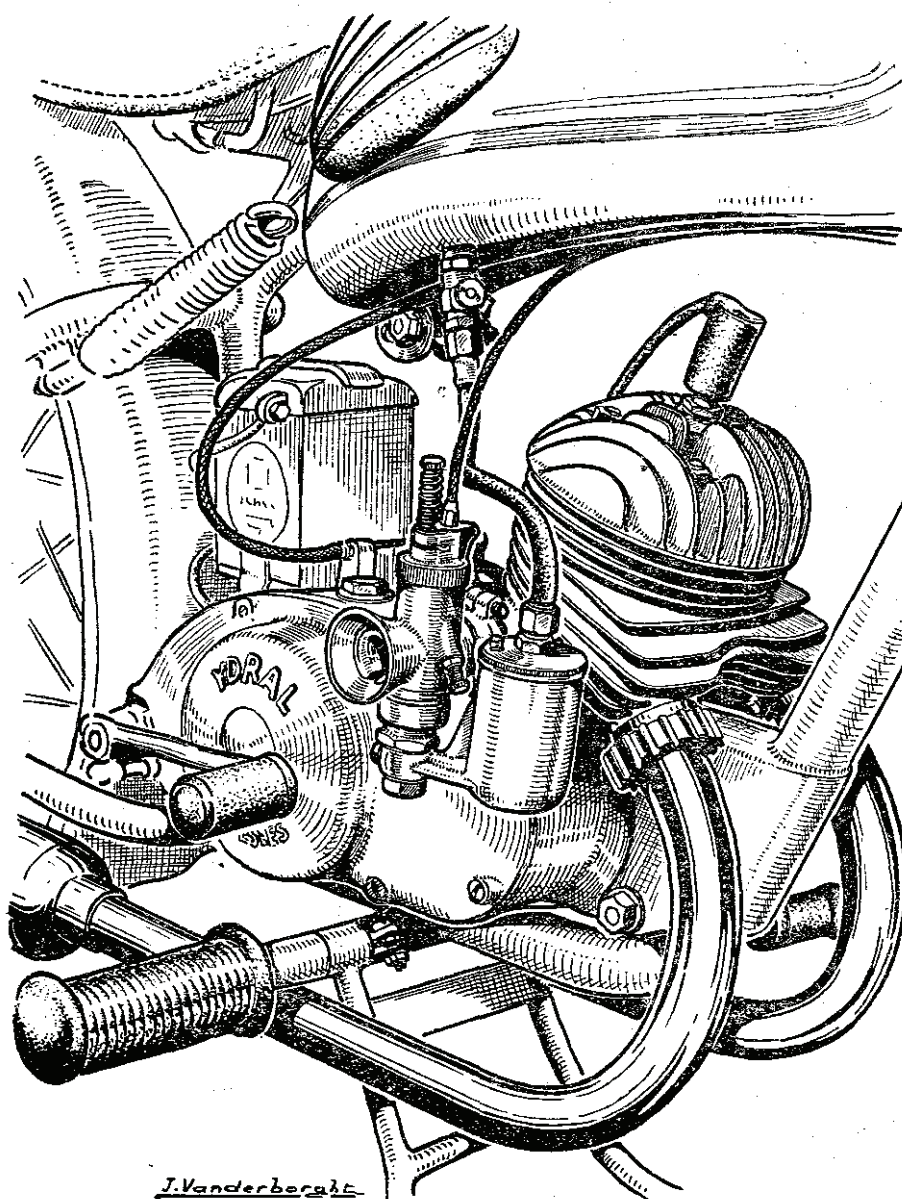
De machine die we mochten testen had al 9.500 km in de wielen en was dus voldoende ingereden.

De motor van de Buydens 125 cc moet constant op een hoog toerental blijven draaien, ongeacht de gekozen versnelling. Geen circuit onderbreker, de motor stopt wanneer het gashandel volledig afgesloten is. De ontsteking gebeurt door middel van een magnetisch vliegwiel. De claxon en de parkeerlichten zijn op de batterij aangesloten.

Bij solo rijden haalt men een kruissnelheid van 70 km/uur, bij duo rijden is dat 60 km/uur. Zeer handig is ook de benzinetank van 12 liter inhoud, wat – afhankelijk van de snelheid en de wegomstandigheden – voor een autonomie van zo wat 350 km zorgt.

Wie deze motor als een geheel bekijkt heeft onmiddellijk door dat de constructeur een mechanicus is, die ervoor gezorgd heeft, dat alle onderdelen bereikbaar zouden zijn om kleine defecten te verhelpen.

De plaats van de vergasser, naast – en niet zoals gebruikelijk, achter – de motor, bij voorbeeld, biedt de mogelijkheid om zeer snel een gaskabel te vervangen of de vergasser af te stellen. Het gashandel werkt met laterale tractie van de kabel, en niet met oprolling, waardoor slijtage vermeden wordt.

De 300 x 19 banden zorgen, samen met het opgehangen zadel, voor voldoende comfort. Voor de liefhebbers zullen we het nu over de motor heb-

ben. Zoals reeds gezegd, is het een tweetakt met twee uitlaten en een inlaat. De koppakking is van licht metaal met een hemisferische verbrandingskamer en is zonder pakking op de cilinder (ook van licht metaal met een gietijzeren bekleding) gemonteerd, wat de duurzaamheid ten goede komt.

Twee deskundig geplaatste uitlaten zorgen voor het rationele verwijderen van de verbrandingsgassen.

De bolvormige zuiger verzekert het spoelen (in tegengestelde richting) van de verbrandingsgassen.

De krukas is van het gebruikelijke type op de zware viertakt motoren, terwijl de kruk koppeling (in oliebad) een zachte schakeling verzekert.

De ingebouwde versnellingsbak bevat vier paar tandwielen, met de verhoudingen 15/1, 12/1, 8/1 et 6/1, respectievelijk voor de eerste, tweede, derde en vierde versnelling.

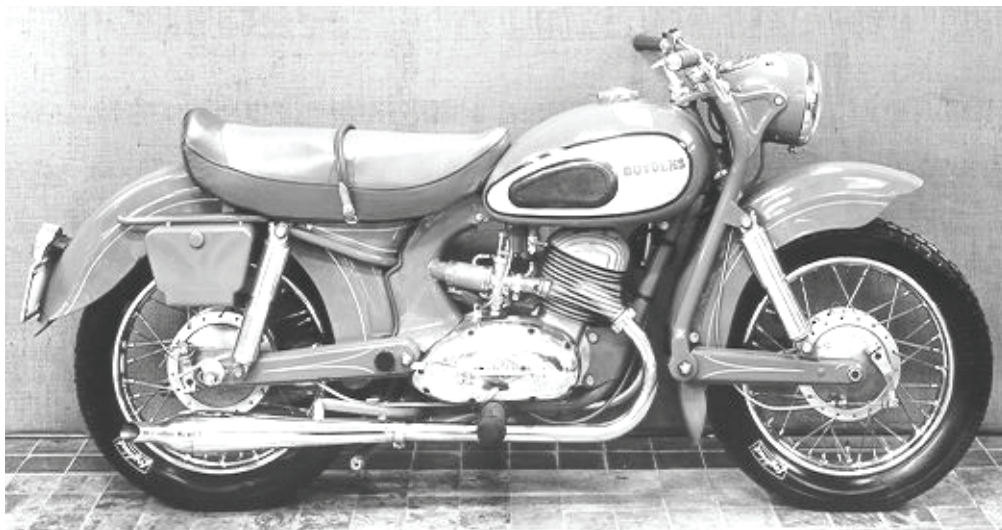
Wij hebben vooral van de derde versnelling genoten, die ons toeliet om met een behoorlijke snelheid over steile hellingen te rijden.

Tijdens de testrit van ongeveer 1000 km, zowel in de stad als op de weg, hebben we vastgesteld dat de 125 cc van Buydens bij de besten in deze categorie kan gerangschikt worden.

De heer Buydens brengt gedurig verbeteringen aan zijn machine : momenteel werkt hij aan een betere ophanging en aan het uitzicht.

Sinds enkele maanden werkt de Lakense constructeur aan een 175 cc. Hij is van plan om met dit model in de bekende regelmatigheidsrit Liège-Monaco-Liège te concurreren.

Met een beetje geluk leest u binnenkort meer over de 175 cc van Buydens."

Buydens 175 cc (1954)

DE HELIHAVEN TE BRUSSEL (1953-1966)

EEN VEELBELOVEND BEGIN MAAR EEN KORT-STONDIG BESTAAN...

Eric Christiaens

Wij hadden het geluk recent enige mooie foto's van de Helihaven in volle bedrijvigheid op de kop te kunnen tikken. Er is een tijd geweest, en dat is nog geen 50 jaar geleden, dat men er geen graten in zag een luchthaven praktisch in het stadscentrum aan te leggen. En nochtans maakten de helikopters van toen ook flink wat lawaai, zonder daarom een Jumbojet te benaderen... Wel was het zo dat de uitgekozen omgeving in die jaren niet dicht bevolkt was. Maar het idee van vooruitgang deed toen ieder denkbaar protest uit milieuoverwegingen ook verstommen...

Al kende "onze" helihaven maar een kort bestaan, toch had ze al een voorgeschiedenis. Proefnemingen met prototypes van hefschroefvliegtuigen gaan terug tot het begin van de 20^e eeuw. Ook in België: de Franse ingenieur Henry Villard experimenteerde hier met toestellen van eigen makelij, onder meer op het toenmalig vliegveld van Sint-Agatha-Berchem, en werd daarbij aangemoedigd door Koning Albert I, een vroege luchtvaartfanaat. Maar Villard sneuvelde al op 20 september 1916 in de Eerste Wereldoorlog. Een doorbraak zou er pas komen met het door Igor Sikorsky in 1941 gebouwd prototype, dat tijdens de Tweede Wereldoorlog door het Amerikaanse leger in gebruik werd genomen nadat talrijke verbeteringen werden aangebracht. Na de oorlog begon men in de Verenigde Staten toestellen in productie te brengen die minder duur uitvielen.

In België was het Bestuur der Posterijen ook al aan het experimenteren met het vervoer van poststukken via de lucht. In 1946 deed men proeven met het parachuteren van postzakken vanuit gewone vliegtuigen. Nadien testte men met goed resultaat helikopters uit, zo in 1949 tussen de luchthaven van Melsbroek en het centrum van de stad. Technisch was dat haalbaar, maar financieel onbetaalbaar. Pas de minder dure productie van de Amerikaanse Bell 47 D1 bracht een doorbraak, en de Posterijen namen enkele toestellen in dienst.

Die startten op 21 augustus 1950 met postvervoer van op een zeer rudimentair vliegveldje aan het Driehoeksplein te Molenbeek, met een zeer plechtige "inwijding". Er werd zelfs een speciale luchtpostzegel voor uitgegeven. Het opzet was dubbel: enerzijds een verbinding

met de luchthaven van Melsbroek om de buitenlandse briefwisseling nog de dag van aankomst in België te kunnen bestellen te Brussel, anderzijds om de post in de namiddag te kunnen verdelen in streken zoals de Ardennen en de Kempen die slecht door de spoorwegen bediend werden. Wel een verschil met de huidige "dienstverlening"...

Iedere dag werd een rondvlucht van 435 km uitgevoerd, met start in Molenbeek om 11u45, die achtereenvolgens Libramont, Luik, Tongeren, Hasselt, Beringen, Turnhout, Herentals en Antwerpen aandeed en om 15u45 al terug op het Driehoeksplein landde.

De uitbating werd door de Staat toevertrouwd aan het toenmalige Sabena, dat hiervoor 28,20 fr. de km kreeg, wellicht met in het achterhoofd de bedoeling ervaring op te doen met de exploitatie van een net dat op middellange afstand ook reizigers zou kunnen lokken.

Lang heeft het in Molenbeek niet geduurd: op 1 juli 1953 verhuisde men naar een terrein aan de Groendreef. Daar bevinden we ons in feite boven de oude bedding van het kanaal van Willebroek, dat eertijds via de Oeverpoort de stad binnenliep en een reeks dokken bediende. Hoe het er toen uitzag is te zien op een oude foto met het kanaal tussen de gebouwen van de "vuilkar" en de Groendreef. Met de aanleg van "Brussel Zeehaven" in de jaren na 1900 werd het kanaal wat naar het westen

verlegd, naar het Vergotedok en het Becodok om zo een rechte verbinding met het kanaal van Charleroi tot stand te brengen. Het oude kanaal werd verbreed tot een dok v o o r d e binnenscheepvaart, het Gobertdok, 622 m lang, 35 m breed en met een diepgang van 3 m. Het gedeelte het dichtst naar de stad toe werd in 1931 gedempt, en ernaast

kwam in 1934 het Citroëncomplex tussen de Willebroekkaai en het Becodok. Het resterend gedeelte tot aan het Vergotedok werd in 1954 gedempt, en toen werd ook het spoorwegstation aan de Groendreef ontmanteld.

Maar intussen was de Helihaven er al van start gegaan. Met de Expo '58 in het vooruitzicht koesterde men hoge verwachtingen. In mei 1955 was Willem Deswarte, directeur-generaal van de Sabena, bepaald optimistisch: "Na een meer dan vierjarige ervaring in de exploitatie van een nationale postdienst per helikopter, en vanaf het ogenblik dat er toestellen voor personenvervoer op de markt kwamen; daarenboven rekening houdend met de gunstige geografische ligging van Brussel, voelde de Sabena zich

tot een pioniersrol geroepen. Zij organiseerde het eerste internationale luchtnet voor regelmatig personenvervoer per helikopter. Weldra bleek dat het luchtvervoer van helihaven tot helihaven, m.a.w. van stad tot stad, werkelijk een aantrekkelijke formule was. Het succes van onze eerste exploitatieperiodes is niet alleen een aanmoediging doch ook een aanduiding voor de toekomst. Sedert 1 september 1953, datum waarop het internationale luchtnet in bedrijf werd genomen, werden reeds 26.000 passagiers met onze "Sikorsky S-55" vervoerd. Sedert wij helikopters in dienst hebben genomen vlogen reeds 33.000 personen met deze toestellen. Veel is het nog niet, althans vergeleken bij de 400.000 passagiers die jaarlijks door de Sabena-vliegtuigen worden vervoerd. Deze getallen krijgen echter een bijzondere betekenis als men ze vergelijkt met de 12.500 passagiers die in 1933, na een tienjarige ervaring, door de Belgische luchtlijnen met vliegtuigen van het gewone type werden vervoerd.

Op het ogenblik verbinden drie diensten per dag Brussel met Rotterdam via Antwerpen. Evenveel vluchten grijpen plaats van Brussel naar Lille, Luik, Maastricht, Keulen, Bonn en Eindhoven. Dit net verkeert nog in een embryonaal stadium. Het is een kleine, maar uiterst bedrijvige kern, dewelke voor de Sabena en het luchtvervoer over de gehele wereld van zeer groot belang is en tevens een bron van inlichtingen. Het huidige net vult een leemte aan in het complexe geheel der transportbehoeften en krijgt hierdoor een blijvend karakter.

De weg ligt dus open en de toekomst ziet er hoopvol uit. Wij mogen gerust zeggen dat de evolutie van het luchtvervoer van centrum naar centrum slechts afhangt van de min of meer snelle technische ontwikkeling van de machine zelf.

In een nabije toekomst zullen machines van een geheel nieuw type, die 15 tot 19 passagiers kunnen opnemen, in bedrijf worden genomen. De exploitatie van een luchtdienst met deze toestellen kunnen wij beschouwen als een overgangperiode, gelegen tussen het experimentele stadium waarin wij nu leven en een toekomst waarin dag en nacht, bij elke weersgesteldheid, gevlogen zal worden met veelmotorige toestellen die nog een groter draagvermogen zullen hebben. Bij een normale gang van zaken mogen wij verwachten dat deze toestellen nog voor de opening van de Wereldtentoonstelling 1958 te Brussel in dienst zullen zijn."

Hoe de helihaven aan de Groendreef er in die beginjaren bij lag ziet men op de foto met de oldtimer modellen van auto's, misschien wel bij de ingebruikname in 1953, en op de drie foto's uit 1956. In 1957 werd nog eens een postzegel uitgebracht ter gelegenheid van de 100.000^e passagier. Maar men bleef niet bij de pakken zitten.

In november 1957 verscheen er een artikel "De Sabena en de Tentoonstelling Brussel 58". Daarin luidt het: "De Sabena die van Brussel het centrum heeft gemaakt van het allereerste internationaal net voor helikopters met reizigers, moest speciale aandacht wijden aan de ontwikkeling van haar diensten die verzekerd worden met hefschroefvliegtuigen.

Acht nieuwe helikopters van het type Sikorsky S-58, groter en sneller dan de S-55, die zij vervangen, zijn van nu af aan in dienst en een nieuwe lijn werd ingevlogen tussen Brussel en Parijs.

De helihaven van de Groendreef, gelegen op enkele passen van het centrum van de hoofdstad, ondergaat momenteel veranderingen: zij werd uitgebreid tot de omringende terreinen en telt reeds 3 platformen van 25 m diameter elk. Een nieuw gebouw of helihaven, waarvan de constructie kortelings aangevat wordt, zal een centraal gebouw omvatten van 45 m x 20 m en een "Finger" van 95 m x 8,5 m. Het hoofdgebouw zal onderdak verlenen aan een restaurant, een centrum voor televerbindingen, burelen, een hall bestemd voor de goederenbewaring zowel onder douanetoezicht als andere, alsmede een ingangshall waar enkele winkels zullen ondergebracht zijn. In de "finger" zal men 2 reeksen van 3 wachtzalen vinden, de diensten voor de reizigerstelling, en de lokalen der douane en veiligheidsdiensten.

Zoals zij opgevat werd, zal de luchthaven het verkeer kunnen opslorpen van 12 vertrekken en 12 aankomsten per uur, d.w.z. ongeveer 150 passagiers in beide richtingen."

Maar er kwam in 1958 ook een antenne op de Expo zelf. In 1955 werden de plannen als volgt beschreven: "De helihaven, dewelke vlak naast de Eeuwfeestpaleizen wordt aangelegd, krijgt een "heli-station" met een oppervlakte van 800 m². Politie en douanediensden, salons, restaurants, enz. ... worden hier ondergebracht. Men voorziet het opstijgen en landen van een veertigtal toestellen per dag, m.a.w. 30.000 landingen en opstijgingen en het vervoer van 300.000 passagiers naar binnen- en buitenland, tijdens de zes maand welke de Tentoonstelling open is." In 1957 was dit als volgt bijgesteld: "Als helikoptercentrum, stelde Brussel er prijs op een landingsterrein aan te leggen op de Tentoonstelling zelf, op dit terrein dat getuige zal zijn van deze buitengewone confrontatie der volkeren en der technieken.

Gedurende de Tentoonstelling zullen er 100.000 reizigers ontschepen, waarvan meer dan 50.000 in internationaal verkeer; 50.000 anderen zullen deel uitmaken van hen die van een rondvlucht wensen te genieten. De toestellen zullen elkaar in versneld tempo opvolgen daar zij slechts over een tijdspanne van 3 minuten voor tussenlanding zullen beschikken. De helikopters die de regelmatige diensten zullen verzekeren, zullen achtereenvolgens landen op de internationale luchthaven van Melsbroek en op de Tentoonstelling alvorens de helihaven van de Groendreef te vervoegen, hetgeen de reizigers zal toelaten hun tocht rechtstreeks van Melsbroek naar de Tentoonstelling voort te zetten. Er zal een helikopterdienst zijn Melsbroek-Tentoonstelling en vice-versa."

In het officieel Gedenkboek van de Wereldtentoonstelling vinden we geen balans van dit project. Maar bij Annick Lesage vinden we wel een passage erover: "Voor wie er de poen voor had, was er nog de helihaven. Voor 100 frank kon je een luchtdoop krijgen in een echte Sikorsky. De vlucht beperkte zich tot een rondje boven de Expo, maar de attractie had veel succes, vooral bij de rijke buitenlanders. Vierenzestigduizend mensen vlogen op die manier met de helikopter mee en elke dag moesten tot vierhonderd passagiers geweigerd worden.

De helihaven deed ook dienst als echte luchthaven. Hij was verbonden met de luchthaven van Melsbroek en verrichtte vluchten naar Antwerpen, Bonn, Keulen, Dortmund, Duisburg, Eindhoven, Luik, Maastricht, Prijs en Rotterdam. Veel celebrity's, hoogwaardigheidsbekleders en koninklijk bloed zijn op de helihaven van Expo '58 geland. Voor hen stonden de fairhostessen van de vipploeg klaar, hun handen stevig om hun hoedje geklemd, doodsbang om het in de wind te verliezen."

Maar de geregelde exploitatie bleek niet rendabel. Op 18 september 1959 (een andere bron geeft 4 september 1958?) kwam er een einde aan het postvervoer. Het passagiersvervoer trachtte men in stand te houden, met in 1964 nog een verbinding naar Parijs via een vliegveld in Issy-les-Moulineaux. Maar intussen was het Europese net van autostrades ver voltooid en een niet te overwinnen concurrent op kortere afstanden geworden. In de loop van 1966 stopte Sabena definitief met de activiteiten van de helihaven aan de Groendreef.

Inhuldiging 1953. Op de achtergrond de afgebroken brouwerij Caulier (zie speciaal nummer brouwerijen) en St-Rochuskerk.

Het publieke park van Laken, voor het volk, naar Parijs model maar Engels geïnspireerd

M. Debruyn

Als het regent in Parijs, druppelt het in Brussel

In het midden van de 19de eeuw werd de oude middeleeuwse Parijse binnenstad heraangelegd: de wallen werden gesloopt en grote boulevards aangelegd die het centrum met de periferie verbonden. Baron Hausmann (1809-1891) had dit reeds een eerste maal in Bordeaux gedaan, samen met Jean-Charles Alphand (1817-1891) en Jean-Pierre Barillet-Deschamps (1824-1873). De laatste was een hervormer met groene vingers, die als zoon van een tuinier op zijn 16 jaar aan de slag was gegaan in de "Colonie agricole pénitentiaire de Mettray" bij Bordeaux. Op zijn 21 was hij naar Parijs getrokken om zijn praktische ervaring theoretisch te onderbouwen onder meer aan het Musée d'Histoire Naturelle. Vermoedelijk is hij toen ook in contact gekomen met het ideeëngoed van Eugène Chevreul, auteur van het baanbrekende "De la loi du contraste simultané des couleurs et de l'assortiment des objets colorés".¹ Terug in Bordeaux werd hij de groene medewerker van Hausmann, toen prefect van de Gironde, die samen met Alphand het middeleeuwse Bordeaux tot een moderne stad herinrichtte. Die operatie kende zoveel succes dat Napoleon III (1808-1873) het trio naar Parijs uitnodigde om het geheel nog eens over te doen. Ook in Brussel was deze operatie niet onopgemerkt voorbij gegaan.

Als het in Londen regent dat het giet, regent het in Brussel

Anders dan Leopold I koesterde Leopold II de ambitie om van Brussel een hoofdstad te maken die naam waardig. Leopold opteerde voor de grote aanpak in alle richtingen tegelijk. Hiervoor moesten onder meer het koninklijk paleis en het koninklijk park worden uitgebreid en aangesloten op een netwerk van wegen, waarin zijn residentie één van de centrale, zo niet het centrale knooppunt zou worden. In zijn visie werd Leopold II aangemoedigd door zijn neef, Albert, Prince Consort van Engeland (1819-1861), en diens echtgenote en nicht, koningin Victoria van Engeland (1819-1901).

Albert had hem in 1857 aangeraden Brussel te verrijken met een groot park, bij voorkeur te situeren in de vallei tussen Laken en Lembeek 'L'embellissement de la ville de Bruxelles dont vous me parlez, demanderait selon moi surtout un grand parc pour les promenades et vous feriez bien d'acheter du terrain jusqu'à présent laissé intact par les bâtisses'.² En ...'Il

¹ LIMIDO, L., *L'art des jardins sous le second empire*. Jean-Pierre Barillet-Deschamps (1824-1873), Seyssel, 2002, 77.

² AKP (= Archief van het Koninklijk Paleis), Fonds Goffinet. Brief van 19 april 1857, gepubliceerd in: RANIERI, L., *Léopold II urbaniste: une passion précoce*, in: *Nouveaux regards sur Léopold Ier et Léopold II: fonds d'archives Goffinet*, Brussel, 1997., p. 211. Een niet gedateerd kadasterplan toont een eerste ontwerp van een park parallel aan de oude Grimbergse steenweg. (Gepubliceerd in WAUTERS, p. 171, afb. 265: AR, oude nummering 7870³).

faudrait qu' on prît assez de terrain pour pouvoir rattraper une partie des frais en revendant le terrain autour du Parc pour bâtir.' En zo geschiedde... maar het duurde nog even voor het zo ver was.

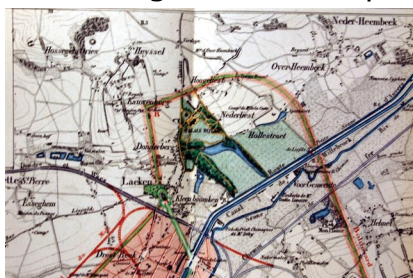
Albert Memorial - Londen

ber 1865, maar er was reeds sprake van Leopold's monument in augustus 1865...

Intussen had Koningin Victoria na het overlijden van Albert in 1861 een funerair monument laten oprichten voor haar echtgenoot, het Albert Memorial in de Kensington Gardens in Londen.³ De overeenkomst tussen dit neogothische schrijn en het monument van Leopold I in het publiekspark valt niet te ontkennen. Beide staan in een groot landschappelijk publiekspark op een platform van trappen.⁴ Het Memorial werd eerst in 1872 ingehuldigd, na het overlijden van Leopold I op 10 decem-

Leopold's plannen voor een ringboulevard en een park

Leopold kreeg er met de benoeming in 1859 van Victor Besme (1834-1904) tot wegeninspecteur een bondgenoot bij, die vrij snel overging tot het opstellen van een masterplan⁵ voor wat nu ongeveer het 'Brussels Hoofdstedelijk Gewest' is. Leopold: *'Mon objet est de résumer sur une telle image tous les projets qui me plaisent. Tracer un Bruxelles idéal. A côté de la grande vue à vol d'oiseau viendraient alors les plans de détail'*.⁶ Besme publiceerde in 1863 zijn eerste *'Plan d'ensemble pour l'extension et l'embellissement de l'agglomération bruxelloise'*. Tegelijk legde hij de grondslagen van wat er de volgende 100 jaar in Brussel stond te gebeuren.⁷ Op 15 maart 1863 werd in een koninklijk besluit de

1863 Besme's plan voor een ringboulevard

oprichting van een publieke park en van een nieuwe laan te Laken vastgelegd. Deze laan zou aansluiten op een ringboulevard die niet alleen dit park met Brussel maar ook met de andere aan te leggen parken in de omliggende gemeenten zou verbinden.

Een jaar later – in de zomer van 1864 – verduidelijkte Leopold zijn plannen met 'Laken': *'Vous savez que je désire voir tracer toute une nouvelle ligne de boulevards spécialement autour de Laeken. Que penseriez-Vous de l'achat de quelques hectares dans ces directions? Dans 20 ans on récolterait des mil-*

³ HOUBART, C., *Le monument à Léopold Ier à Laeken : approche architecturale et typologique*, in : *Bulletin de la Classe des Beaux Arts*, 14, 2003, p. 183.

⁴ . Zie HOUBART, Cl., *Le monument à Léopold Ier au parc de Laeken (1878-1884) par Louis De Curte. Etude historique et iconographique*, licentiaatsthesis ULB, Brussel, 2000.

⁵ JACQUEMYNS, G., *Victor Besme et le Grand-Bruxelles*, Brussel 1931 (Le Flambeau, sept. 1931, 9), p. 160-161 & 164: het eerste 'masterplan' voor Brussel dateert van 1827. Eerst in 1874 werd de bevoegdheid van de Brusselse wegedienst uitgebreid tot een straal van 7,5 km, voordien was dit slechts tot 3 km. De meeste wegen waren gedacht vanuit en binnen het eigen dorp, wat de verbinding met Brussel en de randgemeenten onmogelijk maakte

⁶ AKP, Fonds Goffinet. Brief van 27 januari 1861, gepubliceerd in: RANIERI, 1997, p. 213.

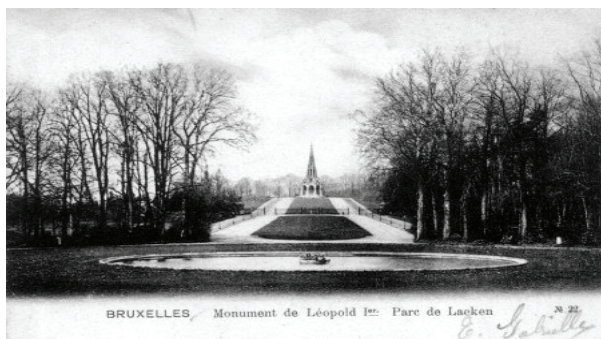
⁷ Victor BESME publiceerde in 1866 een tweede aangepaste versie. SAB, 4034/3.

lions.’⁸ En: ‘....si on fait mes boulevards et tout ce que je projette, les champs vaudront au moins ce qu’ils valent le long de l’avenue de la Cambre à laquelle il y a 10 ans personne ne songeait ... Laeken doit devenir pour Bruxelles que l’arc de l’Etoile est pour Paris: le point de départ de nombreux boulevards rayonnant tous vers le même point’.⁹

Een funerair monument in een loodrechte zichtas op het paleis

In de zomer van 1865 kwam de oprichting van het herdenkingsmonument voor het eerst ter sprake, toen de verbinding tussen de ringboulevard en het park van Laken werd besproken. Leopold: ‘Le boulevard doit tourner autour du campo santo de la nouvelle église de Laeken. Derrière l’église une petite place avec fontaine gothique sur le pont actuel, parlez-en à Poelart¹⁰ et demandez-lui comment il m’a un jour montré que l’on devait arriver à la drève Ste Anne. Vous ne lui direz rien de mon idée. Je suis ensuite mais avec une pente uniforme l’avenue Ste Anne. ... A la fontaine Ste Anne mon boulevard se divise en deux bras, l’un tourne vers le château de Laeken et arrive à 50 mètres de la grille actuelle, l’autre fait tout le tour du mamelon du monument et en suivant le terrain arrive à la barrière sur la route de Meisse près de la gendarmerie. ... Le monument et son avenue doivent être perpendiculaires au château Royal, ce n’est pas tout-à-fait le sommet naturel du mamelon, mais on fera un petit remue-ménage de terre. ... Je veux un Parc en dessous du monument entre mon boulevard et la plate-forme funéraire.’¹¹ Kolonel Goffinet matigde en stuurde Leopold’s ambities: ‘Je songe à l’avenue Ste Anne où Monseigneur veut une pente uniforme. Cette pente sera possible à condition que son point de départ vers le monument ne soit pas placé trop haut. Si Monseigneur le fixe à la bifurcation des deux boulevards, la chose pourra se faire sans un remblai exorbitant.’¹² Antwoord van de koning: ‘Je remonte l’intersection des boulevards à la fontaine que je désire garder. Je l’indique sur le plan’.¹³ Nog geen maand later overleed Leopold I.

Een historische visuele correctie

⁸ Brief van 24 juni 1864 van Leopold II aan Goffinet. CAPRON, V., *Le petit Laeken – non loin du Donderberg*. (Contribution à LACA, le cercle d’histoire locale de Laeken), Brussel, 1992, p. 18.

⁹ Brief van 26 juni 1864 van Leopold II aan Goffinet. CAPRON, 1992, p. 20.

¹⁰ Poelaert was architect van de nieuwe neo-gothische kerk van Laken die toen in volle opbouw was.

¹¹ Nota’s van Leopold II in de rand van een brief van 10 augustus 1865 van Goffinet aan de toenmalige Duc de Brabant. CAPRON, 1992, p. 24.

¹² Brief van 25 november 1865 van Goffinet aan Leopold II. CAPRON, 1992, p. 26.

¹³ Brief van 26 november 1865 van Leopold II aan Goffinet. CAPRON, 1992, p. 27.

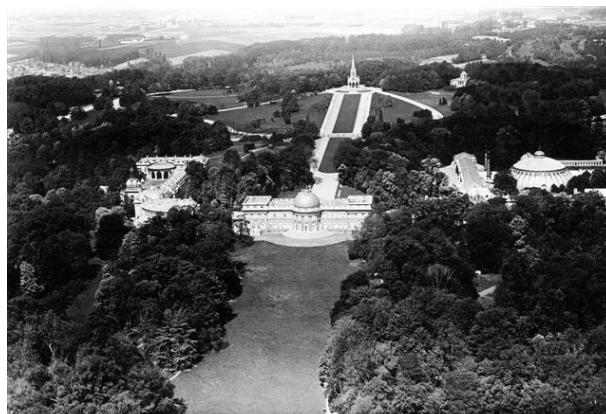
De laan naar het monument tegenover het koninklijk paleis moest vooral loodrecht zijn omdat het paleis niet loodrecht maar schuin op de Grimbergse steenweg stond. Hierdoor lag de inkompartij, esthetisch gezien, er steeds een beetje ongelukkig bij, reden waarom koning Willem I de in-

05/08/1917 Panorama du Château Royal Mangelschotz

gang zo'n 100 m naar achter had verlegd waardoor er voor het hekken aan de Grimbergse steenweg een klein plein was ontstaan.¹⁴ Door het verlengen van de oprijlaan aan de voorzijde van het paleis, kwam het paleis visueel in het midden van het koninklijk park te liggen terwijl het koninklijk domein hiervoor niet vergroot hoefde te worden. De voorzijde van het paleis werd een pendant van de achterzijde, dat in de zichtas van Monplaisir, aan de overzijde van de Zenne lag, waardoor het geheel meer 'koninklijke' allure kreeg. Bij het verlaten van het paleis zou men voortaan een uniek uitzicht krijgen op het nationale monument aan het einde van de nieuwe parklaan (de huidige Vorstenhuislaan).

Op landelijk niveau werd het idee gelanceerd om het monument te financieren via een publieke inschrijving.¹⁵ Steuncomités zagen het licht en er werden collectes georganiseerd in de 9 provincies.¹⁶ Andere locaties die in de running waren, werden weerlegd door Leopold op basis van urbanistische en financiële gronden,¹⁷ die intussen

1925 Luchtfoto Devolder

de gemeenteraad van Laken zo ver had gekregen dat het monument in het park van Laken kwam ... hoewel de regering het monument in Brussel wilde.¹⁸

COSYN citeert het rapport dat de voordelen van Laken als locatie voor het monument in de verf zette: *'Tout en dominant la ville de Bruxelles, il formera avec l'église de Laeken d'un côté, et la résidence royale de l'autre, un ensemble qui rattachera les souvenirs du passé aux espérances de l'avenir'* niet in het minst omwille van de aanleg van het park: *'Le mamelon de Stuyvenberg, sur lequel le parc sera établi, convient admirablement pour une pareille destination. Il serait difficile, en effet, de trouver, dans les environs si pittoresques de la capitale, un site plus favorablement disposé ; d'une part, le terrain y est déjà parsemé de magnifiques plantations, qui constitueront une ressource précieuse pour le paysagiste et un*

¹⁴ AKP, CL LII, Kaarten en Plannen, 2874. DE LA KETHULLE DE RYHOVE, p. 18 en p. 26.

¹⁵ HOUBART, 2003, p. 92: 5 januari 1866.

¹⁶ Een commissie werd aangesteld om de locatie vast te leggen en het hele proces van de oprichting te begeleiden. De eerste vergadering van deze commissie ging eerst in december 1866 van start: HOUBART, 2003, p. 95: BCVB 22 december 1866, p. 643.

¹⁷ CAPRON, 1992, p. 32-33.

¹⁸ SAB (= Stadsarchief Brussel), Gemeentebulletin van Laken, 1865-1866. HOUBART, 2003, p. 95.

*agrément immédiat pour les promeneurs ; d' un autre côté, la nature y a donné au sol une configuration si heureusement mouvementée que l' on arrivera à créer sur cet emplacement, avec une dépense relativement minime, des promenades charmantes et des points de vue ravissants.'*¹⁹

Andere Brusselse parken

Tegelijkertijd was de Duitse landschapsarchitect Eduard Keilig (1827-1895) sinds 1861 begonnen met de aanleg van de Louisalaan en het Ter Kameren park ten zuiden van Brussel. Het lag voor de hand dat Leopold met hem in zee zou gaan voor de realisatie van zijn plannen: hij nodigde hem al vast in 1866 uit in Laken.²⁰ Het hele concept lag niet alleen vast, het was ook uitgewerkt met richtprijzen voor het op te richten monument, voor de aanleg van de nieuwe weg tussen de Molenbeek en de Dikke Linde en voor de aankoop van het huidige Belvedere (toen domein de Haussy of oud domein Walckiers). Leopold en Keilig konden het met elkaar vinden: *'Je désire que l' ingénieur de l'Etat fasse le projet du boulevard et que Mr. Keilig achève le croquis qu' il m' a fait pour le parc et y ajoute un devis sérieux. J' ai promis de donner 200 mille frs pour le monument, j' exigerai que sur cette somme on paie d'abord Mr. Keilig. Les travaux publics doivent faire le Boulevard. Le million pour le monument et le parc a été voté à l' intérieur.'*²¹ Twee jaar later werd Keilig aangesteld als inspecteur van de Dienst Parken en Plantsoenen van Brussel.²² Toen werd ook het akkoord van 28 augustus 1867 tussen de staat en de gemeente Laken over de oprichting van een park en een nieuwe verbindingsweg tussen de kerk van Laken en De Dikke Linde, vast gelegd in het koninklijk besluit van 15 maart 1868.²³

De koning koopt, de Staat onteigent

Hoewel het grootste gedeelte van het latere park uit onbebouwde grond bestond, dienden toch tientallen woonhuizen, weiden, moestuinen en boomgaarden onteigend. COSYN vermeldt 147 onteigende percelen van 50 verschillende eigenaars.²⁴ Terwijl de Staat de kleinere eigenaars aanpakte,²⁵ liet Leopold de grote eigenaars benaderen onder een schuilnaam door Kolonel Goffinet. Leopold: *'Vous pouvez prendre les noms de Wykerslooth, de Lunden, de Moerkerke, de Catoir, d' Overschie de Nerische, de Jolly, tous gens riches et qui peuvent très bien acheter une ou deux pièces de terre... C' est mon nom qui fait la hausse factice des terrains ici; il est temps d' arrêter cela. Je ne veux pas être victime de l' effet produit par mon nom.'*²⁶ Goffinet realiseerde zich de tijdelijkheid van al deze aankopen: *'Nous ne pouvons oublier qu' en définitif nous achetons*

¹⁹ COSYN, A., *Laeken ancien et moderne*, Brussel, 1904, p. 98, noot 1.

²⁰ Brief van 26 april 1866 van Leopold II aan Goffinet. CAPRON, 1992, p. 37.

²¹ Brief van 3 augustus 1866 van Leopold II aan Goffinet. CAPRON, 1992, p. 44.

²² LOMBAERDE, P., *Leopold II, koning-bouwwer*, 1995, p. 72.

²³ SAB, Gemeentebulletin van Laken van 12 oktober 1867 en 28 januari 1868. RANIERI, p. 48 & p. 57, noot 144.

²⁴ COSYN, p. 195-196.

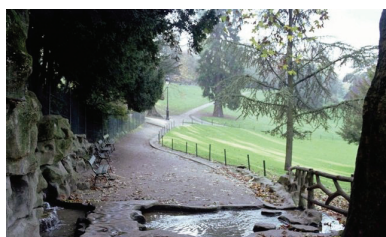
²⁵ Antwoord van Leopold II op een brief van 1 mei 1868 van Goffinet aan Leopold. CAPRON, 1992, p. 135: *'Il est de mon intérêt de mettre sur le compte de l' Etat le plus possible dans le bas du village, pour le haut il ne saurait s' enpasser et si les fonds lui manquent... tout le bas pour l' Etat ... et pour mon compte attaquer le bloc où le bourgmestre a échoué et même Evenepoel.'*

²⁶ Brief van 2 december 1868 van Leopold aan Goffinet. CAPRON, V., *Le domaine du Stuyvenberg à Laeken*, Brussel 1995, p. 20.

pour l'Etat. Un moment viendra où tous les achats du Roi passeront par le creuset des chambres. Ils seront épluchés, soumis à la critique et tout le monde n'est pas bienveillant'.²⁷

Ook bankier De Haussy (1789-1869), bewoner van het huidige Belvedere kwam na 9 maanden onderhandelen op 4 oktober 1867 over de brug met zijn villa en domein (meer dan 9ha, toen nog 'petit Laeken' genaamd).²⁸ Leopold betaalde er een prikje voor, maar lijfde het geheel eerst na de dood van de bankier in. In de bijgebouwen liet hij de bureaus van de Civiele Lijst onderbrengen.²⁹ Bij de overeenkomst tussen Vorst en Staat van 1 april 1876, behield Leopold de villa met er rond 1 ha terrein, wat ongeveer overeenkwam met de siertuinen rond het gebouw.³⁰

Barillet-Deschamps in Laken

park Buttes Chaumont - Parijs

Intussen had Leopold II in 1867 de Wereldtentoonstelling in Parijs bezocht, waar door het duo Alphand & Barillet-Deschamps het park Buttes Chaumont (1864-1867) was aangelegd.³¹ Dit park overtrof alle verwachtingen.³² Op de plaats van een desolate steengroeve was een superieure Tuin van Eden aangelegd (ook de Kattenberg in het publiekspark was een oude steengroeve!).

Kern van het geheel was een meer dat uitgegraven was door duizenden kruiers en dat gevoed werd door twee beken die van de rotsen neerstortten en waarvan het water werd opgepompt uit het nabije kanaal (ter vergelijking: ook de 'beek' aan de voet van de Kattenberg was eerst aangelegd tussen 1777 en 1790!). Boven op de rots stond een tempietto met prachtig uitzicht over de stad. Slingerpaden leidden naar hangbruggen. Geen enkele weg was recht maar zo mogelijk in traanvorm of "visblaas-motief". Door de vele lussen werd de wandelaar permanent met nieuwe perspectieven geconfronteerd. Omdat grotere bomen van andere locaties waren overgebracht, wekte het park de indruk dat het al langer bestond: er was immers gebruik gemaakt van een vernunftig systeem om bomen te verplanten.³³ Kortom het resultaat heeft ongetwijfeld ook Leopold II verbluft, die minder behoefte had aan een plan van een ingenieur als Alphand dan aan een ervaren landschapsarchitect als Barillet die de mogelijkheden van de site en haar omgeving als geen ander aanvoelde.³⁴ De laatste was immers vertrouwd met het Vlaamse landschap sinds zijn kennismaking met de belangrijkste Vlaamse tuinrichters en bloemenkwekers tijdens zijn reis door Vlaanderen in 1852, waar hij in Leuven als ere-

²⁷ Brief van 14 januari 1868 van Goffinet aan Leopold. CAPRON, 1992, p. 112.

²⁸ Correspondentie tussen januari en mei 1867. CAPRON, 1992, p. 53-78, 85-90, 92, 98-106.

²⁹ Brief van 29 december 1869 aan Kinkin, hoofd van de Civiele Lijst. Capron, 1992, p. 145-146.

³⁰ CAPRON, 1992, p. 147.

³¹ 'Le vaste service du jardinage de Paris est placé sous la haute direction de M. Alphand, ingénieur en chef. M. Barillet-Deschamps est directeur général. M. Troupeau est jardinier principal des squares de la ville, M. André, jardinier principal des squares d'annexion... M. Barillet-Deschamps est secondé dans son habile direction, par M. Gérard Ermens, jardinier principal du fleuriste. Dans le personnel nous avons rencontré plusieurs belges, MM. Delchevalerie, Lambotte et d'autres.' MORREN, E., *Le fleuriste de Paris*, in: *La Belgique horticole. Annales d'horticulture belge et étrangère*, XVI, 1866, p. 167-168.

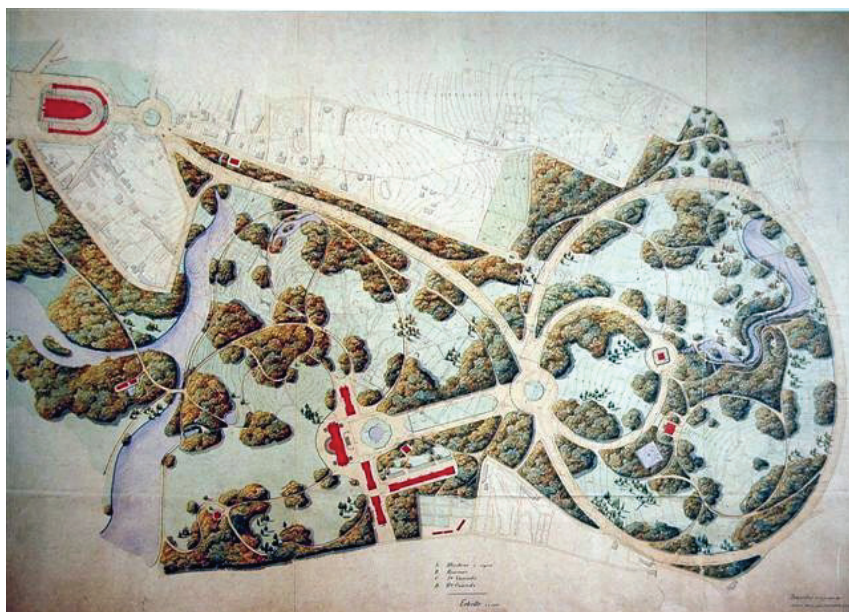
³² LIMIDO, p. 124-136.

³³ DE KERCHOVE DE DENTERGHEM, O., *Pierre Barillet*, in: *Revue de l'horticulture belge et étrangère*, XVI, 1876, p. 106.

³⁴ COSYN, p. 99, had wel weet van een Parijse adviseur, maar wist niet precies over wie het ging: 'M. Alphand, directeur des travaux de la ville de Paris, fut, je crois, consulté lorsqu'on exécuta l'avant-projet de Van Schoubroeck et de Keilig'.

gast was behandeld op de tuinbeurs, waar ook Leopold de prijzen was komen uitreiken.³⁵ Beiden, Leopold en Barillet, hebben elkaar toen waarschijnlijk voor het eerst leren kennen en waarderen, bezeten als ze waren door dezelfde "groene" microbe.³⁶ Barillet's reisindrukken zijn na te lezen in de *'Annales de la Société d'Horticulture de la Gironde'* van 1853.

Feit is dat in oktober 1868 Barillet een plan voor Laken had uitgewerkt, waarnaar Leopold verwees: *'Veuillez faire ajouter au grand plan de Barillet... Je vous renouvelle aussi l'invitation de ne pas montrer la partie du plan de Barillet qui se rapporte à une certaine campagne (MD: het domein van Arcadie Meyer-Claret). Vous retrancherez cela du plan Barillet à produire au gouvernement'*.³⁷ Er circuleerden dus minstens twee plannen voor het park, één van 1866 van Keilig en één van 1868 (of vroeger) van Barillet. Merkwaardig genoeg bleken deze plannen steeds onvindbaar, ook het plan van Keilig van november 1868 (zie verder). Dat betekende ook dat de bewoners jarenlang in het ongewisse werden gelaten door het Ministerie van Openbare Werken,³⁸ dat toen de overeenkomst gesloten werd tussen vorst en staat in april 1876, nog volop bezig was met het herteekenen van het plan dat bij het koninklijk besluit van 15 maart 1868 zat. Als klap op de vuurpijl lanceerde bankier Lambert toen in 1876 een geheel nieuw tracé dat zou uitmonden in de aanleg van de Van Praetlaan...³⁹

1868 Ontwerp Keilig (Archief Koninklijk Paleis: Leopold II. Kaarten en Plannen 2855)

Hoewel het plan van Barillet-Deschamps niet kon worden terug gevonden in de Brusselse archieven, blijkt ook uit het familie-archief van Barillet-Deschamps dat Barillet wel degelijk betrokken was bij de aanleg van dit park en bij de uitbreiding van het park van de Ardennen.⁴⁰ Niet minder merkwaardig is dat het alom bekende

plan van Keilig van 15 juli 1868 nergens in de archieven vermeld wordt, ook niet door Schoubroeck, wanneer die op 20 november 1868 verwijst

³⁵ BARILLET-DESCHAMPS, J.-P., *Voyage horticole fait en Belgique et dans le Nord de la France*, in : *Annales de la Société d'Horticulture de la Gironde*, 1853, p. 42-44.

³⁶ In 1857 zat hij bovendien in de jury van de 5-jaarlijkse tentoonstellingen van de Société Royale d'Agriculture et de Botanique de Gand. MORREN, *Compte rendu de la quatrième exposition quinquennale de la Société Royale...*, in : *La Belgique horticole*, 1857, p. 173.

³⁷ Dat blijkt uit een brief van Leopold II van 19 oktober 1868 aan Goffinet: CAPRON, 1995, p. 19.

³⁸ AR (= Algemeen Rijksarchief), T 039-214: nr. 57: Brief van 31 januari 1876 van het Gemeentebestuur van Laken aan de Minister van Openbare Werken. 'Il y aura prochainement huit ans que ce travail nous a été promis et malgré nos réclamations renouvelées il ne nous est pas encore parvenu.'

³⁹ AR, T 039-214: nr. 63 : Brief van 28 april 1876 van de Minister van Openbare Werken aan het Gemeentebestuur van Laken. 'mon département s'occupe, en ce moment de l'étude de certaines modifications à apporter au plan annexé à l'arrêté royal du 15 Mars 1868, qui décrète l'établissement d'un Parc à Laeken; la communication que je vous ferais de ce plan serait donc sans aucune utilité; j'ai soin de vous adresser en temps utile le projet tel qu'il aura été définitivement arrêté.'

⁴⁰ LIMIDO, p. 86.

naar een nieuw plan dat diende opgemaakt : *'... en ce moment même je suis occupé, d'après les ordres de S.M. le Roi, à dresser, pour être soumis à l'enquête voulue pour les expropriations, un nouveau plan qui ne laisse rien subsister du projet dressé en 1866, par Mr. Keilig et par moi.'* Van Schoubroeck kreeg steun van de ingénieur van de provincie Brabant: *'Les motifs que cet ingénieur allègue dans son rapport ... me paraissent de nature à rendre inutile, pour le moment la production du plan dont il s'agit, puisqu'il doit subir de radicales transformations.'*⁴¹ Waarschijnlijk moet deze onontwarbare knoop van onvindbare plannen gezien worden tegen de achtergrond van het feit dat Keilig in mei 1880 – nog vóór de inhuldiging van het monument op 21 juli 1880 – een proces heeft aangespannen tegen de Staat, dat uiteindelijk in der minne is geregeld: *'Mr. l'architecte Keilig a participé en 1866 à la rédaction d'un projet du parc à créer à Laeken, à l'emplacement du monument à ériger au Roi Léopold I. Ce projet n'ayant pas été mis en exécution Mr. Keilig a intenté à l'Etat une action en dommage-intérêts. Mr. Lejeune, avocat du Département des Travaux Publics, chargés de défendre les droits du Gouvernement dans cette affaire, demande communication du projet en question.'*⁴²

Vermoedelijk werd uiteindelijk niet het plan van Barillet gerealiseerd, maar dat van één van zijn Parijse opvolgers, een zekere Grégoire (Barillet was immers plots overleden in 1873).⁴³ Toch is Barillet's "handtekening" nog steeds terug te vinden in de aanleg van het park: in de "traanvorm" van enkele paden, in de grote open zichtassen, in de verspreide, maar indrukwekkende aanplanting, in de kleurenvariatie van de groene massieven.

Een sluitende overeenkomst tussen vorst en Staat en twee koninklijke besluiten

Op 1 april 1876 – precies 10 jaar na Keilig's eerste bezoek aan Leopold II – werd een overeenkomst gesloten tussen de Staat en Leopold, waarbij Leopold zo'n 16ha (onder meer het domein de Haussy, uitgezonderd de villa en de omringende tuin) afstond aan de Staat en de Staat staatsgronden in Laken (7 ha), Freyr en Ravenstein afstond als privé-domein aan de vorst.⁴⁴ Deze overeenkomst werd door de wet van 12 mei 1880 bekrachtigd.⁴⁵

Nagenoeg tegelijkertijd, op 27 april 1876, liet Leopolds' bankier Lambert (1841-1919) een voorstel doen aan de Gemeenteraad om de perifere wegen eveneens aan te passen aan de nieuwe constellatie: het project van de Van Praetlaan werd aangekaart en op 19 juli 1876 als een vanzelfsprekendheid in de krant gepubliceerd.⁴⁶

⁴¹ AR, T 039-214: nrs. 54-56. Kopie van een brief van 21 november 1868 van Ingenieur O'sullivan aan de Gouverneur van de provincie Brabant.

⁴² AR, 039-214: 72: Brief van 3 mei 1880 van de Minister van Openbare Werken aan de Minister van Binnenlandse Zaken. Uiteindelijk was het proces in der minne geregeld op 22 maart 1881: Brief van 21 maart 1881 van de Minister van Openbare Werken aan de Minister van Binnenlandse Zaken.

⁴³ Zijn laatste realisatie lag in Wondelgem bij Gent, waar hij het grote park van baron De Ghellinck De Walle onder handen had genomen *'comme ami plutôt que comme architecte'* DE KERCHOVE DE DENTERGHEM, p. 106.

⁴⁴ RANIERI, p. 48 & p. 57, noot 146.

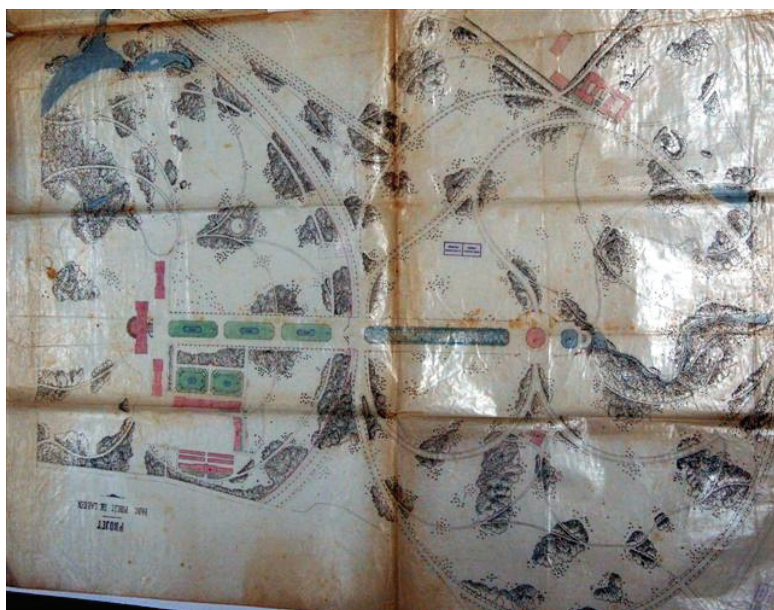
⁴⁵ COSYN, p. 194.

⁴⁶ RANIERI, p. 50.

Na goedkeuring van het plan voor het monument bij koninklijk besluit van 20 juni 1876,⁴⁷ werd het gewijzigde tracé van de nieuwe weg tussen de kerk van Laken en de Dikke Linde, bij koninklijk besluit vast gelegd op 29 mei 1877.⁴⁸ De volgende dag, op 30 mei 1877, werd het lastenboek vrij gegeven, waarin de verplaatsing van zo'n slordige 176.000m³ grond was voorzien voor de aanleg van het park en van de Koninklijk Parklaan.⁴⁹

Grégoire en Delabarriere leggen het park aan

Meer dan waarschijnlijk had ook Leopold in 1876, 8 jaar na het koninklijk besluit van 1868, nog steeds geen aangepast plan gekregen van Keilig, en was dit de reden waarom de vorst begin 1876 de Parijse Grégoire heeft

1876 - 78 Vermoedelijk ontwerp Grégoire (Archief Koninklijk Paleis: Leopold II. Kaarten en Plannen, 2858)

laten overkomen en hem uit eigen zak heeft betaald.⁵⁰ Grégoire werkte net als Alphand voor de stad Parijs als *Ingénieur en Chef des Ponts et Chaussées*. Omdat hij in dienst bleef in Parijs, kon hij zich maar met mondjesmaat vrij maken en liet hij zich in Laken vertegenwoordigen door zijn Parijse medewerker, Delabarrière. Tussen februari en december 1876 is Grégoire 5 maal naar Laken gekomen en heeft hij 'plannen' getekend,

waarvoor hij in januari 1877 betaald werd. Vermoedelijk waren dit plannen zowel van de parken van Laken als die van de parken van de Ardennen en van Vorst.⁵¹ Waarschijnlijk moet het enige bewaarde niet gedaateerde en niet gesigioneerde plan van het publieke park aan hem worden toegeschreven: het is een ontwerp van én het koninklijk domein én het publieke park van Laken. Het komt grotendeels overeen met het plan van

⁴⁷ COSYN, p. 194.

⁴⁸ COSYN, p. 194.

⁴⁹ COSYN, p. 194.

⁵⁰ AKP, CL LII, 67: Bundel: 'Travaux à Laeken: Plans et Etudes'. Traitement de M. Grégoire, Ingénieur en chef des Ponts et Chaussées, 70, Boulevard St. Germain, Paris. Brief van 9 januari 1877 van Ketels: 'Ordre du Roi de payer pendant trois ans à Mr. Grégoire un traitement de 10.000 francs par an ... payable à vue par la Maison de Banque de MM. Rothschild frères...'. Brief van 12 januari 1877: Grégoire was 5 maal naar Brussel gekomen op 11-12/2, 28/6, 3/7, 18-22/10, 2-4/12/1876, waarvoor hij nog eens 600F reiskosten ontving.

⁵¹ AKP, CL LII, 67: Bundel: 'Travaux à Laeken: Plans et Etude'. Brief van 13 januari 1877 van Ketels: 'Cette quittance sera libellée: « au chef d'études et de plans faits pour S.M. le Roi pendant l'année 1876 ». Hij werd nog een tweede maal betaald in februari 1878 en een laatste maal in januari 1880 voor plannen van Laken en van Vorst. AKP, CL LII, 67: Bundel: 'Travaux de Laeken et de St. Gilles: Plans et Etudes'. Brief van 5 februari 1878 (met ontvangstbewijs van 10.800F) 'Je vais faire préparer immédiatement une 2ième expédition du plan de nivellement et de Détail estimatif des travaux du parc de St. Gilles'. De originele parkaanleg van het park van Vorst is nog af te lezen van het plan van januari 1923 toen in het midden van het park een vierkant speelplein werd aangelegd. PAB, E 653: 'Forest: Parc Public. Création d'une plaine de jeux'. en Bundel 'Laeken et St Gilles - Création de deux parcs': Brief van 10 januari 1880 (met ontvangstbewijs van 10.600F).

het publieke park, getekend en gedateerd '*Delabarrière 16 octobre 1878*'.⁵²

Van dezelfde Grégoire zijn bovendien 2 andere geaquarelleerde, gesig-neerde en gedateerde plannen bewaard van het koninklijk park: één van de 'Cour d' Honneur' richting publieke park van 5 december 1878 en één met de kleinere serres ten noorden van de grote wintertuin van 15 december 1880.⁵³

Vergelijking van de plannen van Keilig (1868), Grégoire (1876) en Delabarrière (1878)

Beide plannen geven een zicht op het nieuwe ensemble van de twee par-ken, het koninklijk park en het publiekspark. Het koninklijk domein werd uitgebreid met gronden tussen de Oude Steenweg naar Grimbergen en de Sint-Annadreef. Het nieuwe publiekspark werd aangelegd op de gronden tussen de Oude Steenweg naar Grimbergen, de Stuyvenberghoeve en de oude Heyselstraat ongeveer tussen de Osseghemdries en de Dikke Linde.

Globaal gezien is het ontwerp van Keilig dichter en groener beplant, terwijl de wegen bijna met een passer op een tekentafel zijn getrokken. Bij Baril-let & Grégoire zijn er meer leemtes in de groenaanleg terwijl de wegen zo niet in een vloeiende traanvorm dan als vingers aan een hand ontsprin-gen: er is dus meer afwisseling. Belangrijk is ook het verschil in de opvat-ting van de zichtas vanuit het koninklijk paleis: Keilig trok een paar ronde cirkels waardoor deze as eerder ingekort dan verlengd werd. Grégoire daarentegen ontwierp één lang doorlopend traject tussen het paleis en het monument, met in het koninklijk domein drie lange vakken met kleine in-gesloten waterpartij (en centraal accent in de vorm van kleine sculptu-ren), - as die werd doorgetrokken in een lange getrapte waterpartij in het publiekspark, met aan de achterkant van het monument twee kleine wa-terpartijen. Hierdoor viel het raakpunt van beide parken in het midden van de as, en beantwoordde het ontwerp van Grégoire aan de verzuchtingen van de vorst, wat niet het geval was voor Keiligs' ontwerp.

Opvallend is dat bij Keilig de kunstmatige beek onderaan de Kattenberg een grote vijver werd in de depressie tussen het publiekspark en het Os-segempark, richting Stuyvenberg. Bij Grégoire hield deze 'beek' op bij de parkboulevard.

Verder had het monument van Leopold I bij Keilig een vierkantig, bij Grégoire een rond grondplan. Op het ronde plein daaromheen voorzag Grégoire 8 standbeelden van belangrijke Belgen, die de pendant vormden voor de 9 beelden, die de eerste verdieping schraagden van het monu-ment en die de 9 provincies voorstelden.⁵⁴ Hiermee speelde Grégoire in op het romantisch nationalisme van De Curte (1817-1891), waarop het suc-ces van dergelijke herdenkingsmonumenten stoelde. Op het plan van De-labarrière en in de uiteindelijke uitvoering zijn deze beelden weggevallen,

⁵²

AKP, CL LII, Kaarten en Plannen, 2858. Opvallend is dat dit plan hetzelfde nummer draagt als het door Delabarrière gesig-neerde en gedateerde plan van 16 oktober 1878. Beide plannen zijn op voor die tijd typisch 'Frans' zeer soepel halftransparant papier getekend: normaal gezien volgde daarop een geaquarelleerde versie op papier, die in dit geval ontbreekt: LIMIDO: mail van 25 augustus 2008.

⁵³

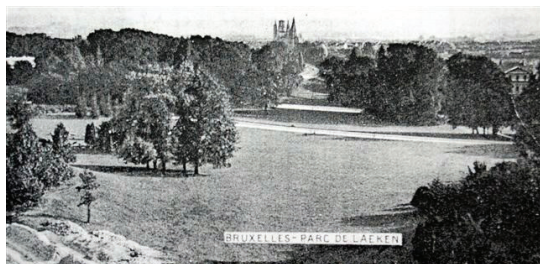
AKP, CL LII, Kaarten en Plannen, 94: '*Palais de Laeken. Cour d' Honneur, Paris le 5 décembre 1878.*' Getekend Grégoire. En 219: '*Domaine Royal de Laeken. Agrandissement du Parc privé du côté de l' avenue Van Praet*', le 15 décembre 1880, getekend Grégoire.

⁵⁴

HOUBART, 2000, p. 86-100. KIK, E6621: Informatie bij steekkaart 20026376: '*Emplacement des statues symbolisant les neuf provinces*'

net zoals de waterpartij voor en achter het monument, terwijl de 'beek' tot de helft werd herleid.

Realisatie (1878-1880)

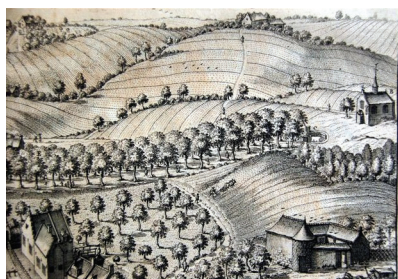
Na 1902 vallei richting St-Annadreef

Zo'n slordige 148.082 m³ grond werd weggehaald ten westen en ten zuidwesten van de Kattenberg en verplaatst naar de zone ten zuidoosten van de Sint-Annakapel, waar de Koninklijke Parklaan werd aangelegd op een kunstmatig talud boven de Sint-Annadreef. Nadien werd nog eens 24.500 m³ vruchtbare grond aange-

voerd om de bodem van de vallei in het park begroeibaar te maken. Zo werd het park één grote geënceneerde vallei, in een zachte helling richting Laken-kerk, met her en der kleine platformen met uitzicht op de wijde omgeving. Hierdoor ontstond de illusie van een zeer groot park, waar het in feite om een zeer smalle parkzone gaat ter hoogte van de Sint-Annadreef. Van een 'berg' werd een vallei gemaakt, geheel in de stijl van Barillet, een specialist in het creëren van imaginaire landschappen. *'En principe, le paysage intérieur d'un jardin doit être uni à celui des alentours... En outre, lorsque le paysage extérieur n'existe pas, on doit chercher à le créer... On entend par paysage extérieur, les groupes d'arbres isolés, les touffes d'arbrisseaux, les bois et les plantations d'alignements. Toute cette végétation extérieure doit entrer par la vue dans celle du parc, les lier, les unir, voilà le but. Celui-ci atteint, le paysage du jardin paraît beaucoup plus grand qu'il n'est en réalité, et ceci n'est pas de mince importance, lorsqu'on crée une propriété.'*⁵⁵ ... *Lorsque les arbres extérieurs sont forts éloignés du parc et que l'aspect des campagnes les détache visiblement, il y a lieu d'établir des groupes intermédiaires qui les relieront par la vue. Si on n'était pas propriétaire des terres voisins, il faudrait à chercher à distraire la vue des campagnes. ... s'il existe à proximité du parc une belle vallée, ou une colline nue; dans le premier cas, il dirigera son vallonnement de manière à relier cette vallée aux mouvements du parc et, dans le second cas, il boiserà les hauteurs de la colline pour la réunir au paysage de celui-ci.'*⁵⁶

De Sint-Annakapel en de Sint-Annabron

Omdat de Sint-Annakapel net binnen de omtrek van het toekomstige park viel, was nog enige tijd overwogen om de kapel af te breken en iets verder herop te bouwen op kosten van de staat.⁵⁷ Toch opteerde Leopold voor het behoud van de kapel (zie hoger). Het terrein rond de kapel, de bron en de beide uiteinden van de Sint-Annadreef waren eigendom van de kerk van Laken, waaraan niets veran-

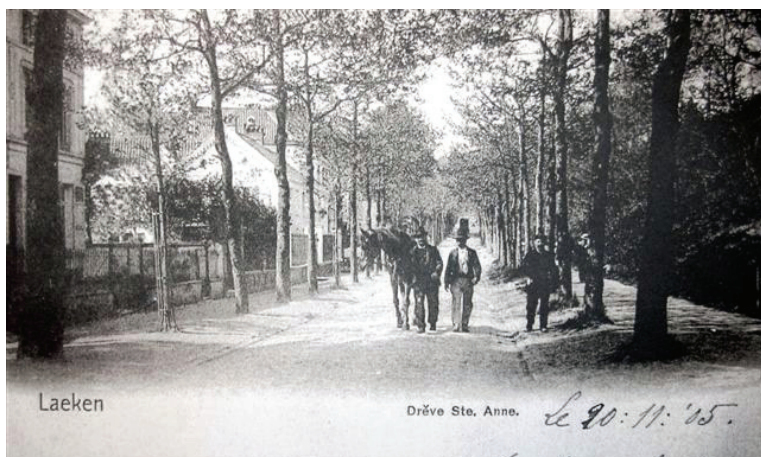

Sint-Annadreef - gravure Sanderus

⁵⁵ PROTIN, J.B., *Incorporation du paysage des alentours dans celui d'un parc*, in: *Revue de l'horticulture belge et étrangère*, 1881, p. 207.

⁵⁶ PROTIN, p. 208.

⁵⁷ Brief van 16 december 1868 van Goffinet aan Leopold II. CAPRON, 1992, p. 139.

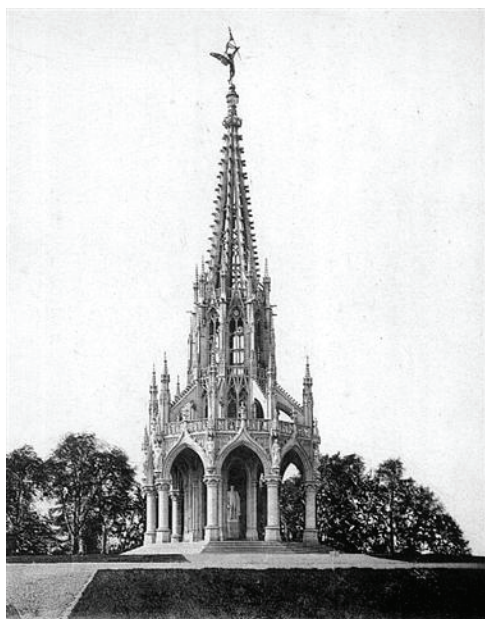

St-Annadreef na de heraanleg

*pour y établir des jeux populaires. Un local de tir à la perche, à l'arc et à l'arbalette afin de pouvoir y inviter les sociétés dont je suis Président à y venir tirer les prix que je leur donne. Je désire faire de mes environs un petit Paradis pour le peuple qui viendra jouir de ma campagne et de mes travaux.'*⁶¹

derd was sinds de aanleg van de bron in 1626.⁵⁸ Uitgezonderd de kapel werd de site aangekocht door de Staat in 1869.⁵⁹ Het was Leopold's bedoeling om langs de westzijde van de Sint-Annadreef een populaire horecazone te creëren: 'Je voudrais avoir toute cette bande'⁶⁰

Inhuldiging van het monument

Toen het monument op 21 juli 1880 plechtig werd ingehuldigd – het was een dubbele verjaardag, naast de herdenking van Leopold I vierde België zijn 50 jarig bestaan – stond er op de top nog een 'zege engel'. Dit beeld stond symbool voor de Belgische Staat, met in de ene hand een Belgische vlag en in de andere een kroon.⁶² Het gehele gebeuren baadde in een sfeer van nationalisme zoals blijkt uit deze persreactie op 22 juli: 'le monument ... est vraiment national par la pensée, national par le but, national par l'architecture; cette œuvre sera comprise par le peuple, car elle répond aux vieilles traditions artistiques de la patrie'.⁶³ Toch waren er ook schermutselingen van verbolgen en

gedupeerde Lakenaars,⁶⁴ wat niet belette dat het park een succesnummer werd in de beste Lakense traditie van 'gezellige bijeenkomsten op de bui-

⁵⁸ AR, Kaarten en Plannen, 684 en 3205.

⁵⁹ PLATTON, R., *Laeken – A propos de la drève Sainte Anne*, Brussel, 1988, p. 7.

⁶⁰ 'Cette bande' slaat op de onmiddellijke omgeving van het eigendom van Evenepoel, op de kadastrale eigenaarskaart van 1835 te situeren in het midden van de Sint-Annadreef. Het valt niet uit te sluiten dat het 30 jaar later om een andere zone ging. Toch waren er in de 19de-eeuwse Sint-Annadreef een aantal 'slijterijen'.

⁶¹ Brief van 7 mei 1869 van Leopold II aan Goffinet. CAPRON, 1992, p. 143.

⁶² SAB, Gemeentebulletin van Laken, Gemeenteraad van 4 oktober 1880, p. 210. Later werd deze koperen engel om veiligheidsredenen overgebracht naar het dak van het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten. COSYN, p. 101.

⁶³ SAB, *Journal de Bruxelles*, nr. 204, 22 juli 1880, p. 1-2.

⁶⁴ Zo was er onder meer bij de aanleg van het enorme kunstmatige talud van de Koninklijke Parklaan, geen rekening gehouden met de effecten van deze ingreep op de lager gelegen Sint-Annadreef. Minstens 140 olmen waren in de Sint-Annadreef afgestorven, als gevolg van deze grondwerken, en er dreigden nog meer bomen af te sterven omdat de nog jonge bomen in de schaduw van het talud vielen. Maar boven al waren er geen riolen aangelegd noch in de Koninklijke Parklaan, noch in de Sint-Annadreef, waardoor de dreef steeds onder water liep bij de minste regenval! SAB, Gemeentebulletin van Laken, Gemeenteraad van 1880, p. 213.

Voor 1902: Bruggetje over de beek op de Kattenberg

ten'. Terwijl vóór de aanleg van het park de Sint-Annabron een ontmoetingsplaats was,⁶⁵ werd de beek aan de voet van de Kattenberg in de 19de eeuw een geliefde trekpleister voor schooluitstapjes.

Landelijk uitzicht van het park

Door de omvangrijke oppervlakte van de grasvelden, was er geen sprake van fijn aangelegde gazons met veredelde grassoorten, maar eerder van hooiweiden, die ten gepasten tijde werden gemaaid, tenzij er Lakense

schapen waren langs gekomen. Aanvankelijk waren er ook geen zitbanken: op algemene aanvraag en gezien het succes van het park werden in 1881 50 zitbanken aangekocht door de gemeente.⁶⁶ Op de vraag naar een vaste kiosk kon echter niet worden ingegaan : *'afin de pouvoir y donner des concerts pendant la belle saison. Cette installation permettrait de*

⁶⁵ Zie onder meer het 18de eeuwse schilderij van J. MARTIN van de Sint-Annadreef in het Brussels Museum Broodhuis met op de voorgrond verschillende groepjes kegelars,

⁶⁶ SAB, Gemeentebulletin van Laken, Gemeenteraad van 3 oktober 1881, p. 42.

rendre la promenade plus attrayante encore, et serait également appréciée par des étrangers et des habitants.'⁶⁷

Tegen Leopold's wens in om alle wegen krom te trekken, was de publieke druk zo groot dat er al snel terug een rechte weg werd aangelegd op de plaats van de oude Leyboschwegel, die eeuwenlang de gehuchten Heizel en Ossegem met Laken had verbonden en die door de aanleg van het park was opgeheven. Tenminste in 1892 was een recht voetpad getrokken tussen de Sint-Annakapel en de weg aan de voet van de Kattenberg (kaart 1892).⁶⁸ Hoewel dit pad bij de aanleg van de Expo 58 samen met andere paden volledig verdwenen is, is het toch nog zichtbaar in de 'textuur' van het grasperk. Ook buurtbewoners nemen vaak nog de oude korte weg doorheen het grasveld.

Een koninklijke schenking (1903) en een koninklijke mutilatie (1958)

Leopold wilde in tegenstelling tot zijn vader nooit een memoriaal in steen krijgen. Wel wilde hij een levend memoriaal zijn in de vorm van zijn nalatenschap binnen het openbaar domein. Daarom ook heeft hij op 9 april 1900 het publieke park en omgeving aan de Belgische Staat geschonken, die de schenking met de wet van 31 december 1903 in ontvangst heeft genomen.⁶⁹

Tot in 1958 bleef het park nagenoeg in zijn oorspronkelijke toestand bewaard. Met de Expo 58 werden tientallen paviljoenen in het park opgetrokken, die na de Expo terug werden afgebroken, uitgezonderd het Amerikaans paviljoen. Al deze bouwsels hadden samen met de wegeninfrastructuur intussen wel onherstelbare schade aangebracht aan de bodemkwaliteit en de aanplantingen. Het Belvedere dat als ontvangstpaviljoen had gefunctioneerd, werd de nieuwe thuis van de prinsen van Luik, die er hun intrek namen na 1958. De siertuinen van René Péchère, die er te gelegenheid van de Expo aan de voor- en aan de achterzijde waren aangelegd werden uitgebreid met het parkgedeelte tussen de Vorstenhuislaan en de Meisselaan en afgescheiden door een weinig elegante muur in betonplaten.

Deze mutilatie van het parkontwerp van Barillet-Grégoire, noch het feit dat de Kattenberg intussen eerst onder de voet werd gelopen door joelende kinderen en daarna door 10000en konijnen werd ondergraven, noch het feit dat de 'beek' tot een vieze poel werd herschapen en dit tot groot jolijt van loslopende honden, noch het feit dat de meer dan 100 jarige beuken het stilaan beginnen te begeven, dat alles kon en kan niet het immer groeiende succes van het publieke park verhinderen – vooral niet op weekends, wanneer dit park het decor vormt voor grote groepen picknickende immigrantengezinnen en hun spelende kinderen.

Leopold's wens om een park voor het volk te maken is meer dan ooit verwezenlijkt – zij het dat het 'eigen' volk minder gebruik maakt van de mogelijkheden die dit park biedt...

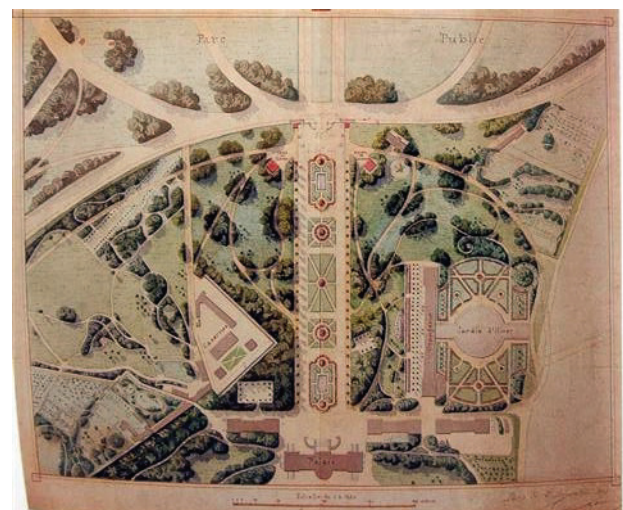
⁶⁷ SAB, Gemeentebulletin van Laken, Gemeenteraad van 3 oktober 1881, p. 42.

⁶⁸ AKP, CL LII, Kaarten en Plannen, 2896 : 'DOMAINE DE LAEKEN. Plan d'ensemble, 'Institut cartographique militaire, avril 1892.

⁶⁹ COSYN, p. 197-202.

1878 Ontwerp Gregoire uitgetekend door Delabarrière
(Archief Koninklijk Paleis: Leopold II, Kaarten & Plannen 2858)

1880 Ontwerp Gregoire voor koninklijk park (Archief Koninklijk Paleis: Leopold II, Kaarten & Plannen 219)

INHOUD

Ten geleide		1
Ik wil deze nacht in de straten verdwalen	S. Feremans	6
La Buydens 125 cc	Classic Motorbikes Belgium	9
De helihaven te Brussel	E. Christiaens	13
Het publieke park van Laken	M. Debruyne	21